

Korzystajmy z wyznaczonych szlaków turystycznych PTTK, aby dotrzeć do nieznanych nam i ciekawych miejsc. Turystycznie w pandemię.

Oddział Miejski Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego im. Mariana Sydowa w Toruniu zaprasza mieszkańców miasta do korzystania ze znakowanych szlaków turystycznych pieszych i rowerowych istniejących w okolicy Torunia. Dziś zachęcam do wędrowki turystycznym szlakiem pieszym w kolorze czarnym, nazwanym „**Szlakiem Fortecznym**”. Trasa szlaku wiedzie wzdłuż pierścienia zewnętrznego pruskich fortyfikacji dawnej Twierdzy Toruń, pochodzących z 2. połowy XIX wieku. Proponuję naszą wędrowkę rozpocząć z przystanku MZK linii nr 14 w rejonie skrzyżowania ulic Polnej i Grudziądzkiej. Przechodzimy ul. Grudziądzką, udając się ul. Polną (starą) w kierunku zachodnim. Towarzyszą nam znaki szlaków zielonego i czarnego. Na rondzie skręcamy w ul. Forteczną, którą przecinamy ul. Polną (nową) i dochodzimy do firmy „Altom”. Tuż przed firmą skręcamy w drogę gruntową w lewo, tym samym opuszczamy dotychczas towarzyszący nam szlak zielony, który dalej wiedzie ul. Forteczną (w kierunku rezerwatu „Las Piwnicki”). 100 metrów dalej kierując się na lewo skos, wchodzimy na zbocze forteczne. Idziemy dalej ścieżką po prawej stronie mając **kratę forteczną**, za którą rozpościera się fosa, a po lewej zbocze bojowe, u podnóża, którego zachowany jest **domek wałmistrza**. Po chwili schodzimy do drogi gruntowej, prowadzącej w lewo do **drogi rokadowej**, a w prawo dochodzącej do głównej **bramy Fortu V**, zwanego od 1920 roku warownią Karola Chodkiewicza. Wspinamy się na przeciwległy stok, kontynuując wędrowkę ścieżką wzdłuż warowni. Po kilku minutach schodzimy zboczem zagłębiając się w niewielki las, który stanowi pozostałość dawnej „**leśnej maski**”. Dochodzimy do ul. Ugory, którą przecinamy i udajemy się nią w kierunku północnym. Mijamy ul. Jeremiego Wiśniowieckiego, kierując się w lewo skos, następnie z prawej mijamy **schron piechoty A-20**, a dalej idziemy wzdłuż ogrodzenia dawnej jednostki wojskowej. Po kilku minutach zagłęwiamy się w kolejną „leśną maskę”, którą opuszczamy wychodząc na zaplecze firmy „Węglokoks-Bis”. Wędrujemy wzdłuż ogrodzenia firmy, dochodząc do drogi dojazdowej do **Fortu VI**, nazwanego warownią Jaremy Wiśniowieckiego, z bramą po prawej stronie. Gospodarzem warowni jest – Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Toruniu, które prowadzi na miejscu sportową strzelnicę. Znaki szlaku czarnego prowadzą dalej obok firmy „Drewno”, za którą wychodzimy na Szosę Chełmińską i skręcamy w lewo. Wkrótce dochodzimy do przystanku MZK, gdzie początek ma szlak turystyczny w kolorze zielonym, zwany „**Szlakiem Martyrologii i Męczeństwa**”. Od tej pory wspólnie znaki zielone i czarne prowadzą nas przez przejście dla pieszych, za którym wchodzimy ponownie w ul. Polną. Idąc wzdłuż ulicy przecinamy tor kolejowy, częściowo czynnej linii kolejowej Toruń – Zamek Bierzgowski, następnie mijamy z prawej strony **schron artylerzystów A-17**, a po

chwili z lewej **schron amunicyjny A-16** i ul. Hugona Morycińskiego. W dalszej kolejności mijamy po prawej, drogę leśną Barbarkę, dalej dochodzimy do ostrego zakrętu w lewo.

Po prawej stronie od zakrętu widoczny jest dziedziniec **Fortu VII**, zwany warownią Tadeusza Kościuszki. Dawniej we forcie mieściła się firma „Torwin”. Od zakrętu zmieniała się nazwa ulicy na Szosa Okrężna, wzdłuż której wędrujemy 150 metrów, aby następnie za znakami zielonymi i czarnymi skrócić w prawo. Wkraczamy na teren dawnej „leśnej maski” i dochodzimy do betonowej konstrukcji ze zniczem. Z tego miejsca, patrząc w dół roztacza się widok na część fortu z fosą i kaponierą. Kiedyś było to symboliczne miejsce, przy którym odbywały się uroczystości ze słynną „ścianą śmierci”. Ściana kaponierzy okazała się zwykłą strzelnicą dla załogi fortu, natomiast w pomieszczeniach fortu znajdował się areszt

śledczy, z którego część więźniów zamordowano w lasach Barbarki i Przysieka. Opuszczamy zniszczoną konstrukcję oraz dotychczas towarzyszące nam znaki szlaku zielonego, kierując się w lewo w dół zbocza. Po następnych kilku minutach marszu, po lewej stronie dochodzimy do długiego kilkumetrowego nasypu. Jest to **lewoskrzydłowa bateria aryleryjska** Fortu VII, na którą po chwili wspinamy się, a następnie schodzimy, aby dojść do skrzyżowania leśnych ścieżek. Za krzyżówką z prawej strony dostrzegamy schron piechoty A-11, z czytelnym szyldem stolarnia. Mijamy obiekt i po chwili, również z prawej strony przechodzimy koło **tradytora**. 300 metrów dalej wychodzimy na ul. 4 Pułku Lotniczego obok siedziby Aeroklubu Pomorskiego, na skraju lotniska. Przechodzimy ulicę po przekątnej i przechodzimy obok kolejnego schronu piechoty A-10, dalej wędrujemy obrzeżem lotniska, po drodze mijając ośrodek jazdy konnej oraz plac do tresury psów. Po chwili po prawej stronie dostrzegamy zarośnięty krzewami i drzewami wał ziemny – **prawoskrzydłową baterię artyleryjską** Fortu VIII. 300 metrów dalej dochodzimy do ul. Bielańskiej, od której można dostać się na teren zniszczonego Fortu VIII, znanego również pod nazwą warownia Kazimierza Wielkiego. Półkołem szlak omija fort i drogą gruntową dochodzi do ciepłociągu, przy którym skręca w lewo skos. Dalej szlak dochodzi do ogródków działkowych, które obchodzi i wychodzi na ul. Łukasiewicza. Idziemy w lewo, obserwując dawne zaplecze T.P.Cz. „Merinotex”, która w okresie do 1991 roku była drugim po „Elanie” wielkim zakładem miasta. Ul. Łukasiewicza dochodzimy ponownie do Szosy Okrężnej i skręcamy w prawo, po drodze z lewej strony mijamy galerię „Toruń Plaza”, a z prawej niepozorną bryłę częściowo zniszczonego **Fortu IX** – warownię Bolesława Chrobrego. Dochodzimy do ul. Broniewskiego, przy której znajduje się przystanek MZK dla linii tramwajowych, gdzie zakończymy naszą wędrowkę. Dla niezaspokojonych miłośników fortyfikacji, pomiędzy pl. Gen. Skalskiego i Szosą Bydgoską jest do obejrzenia, jeszcze jeden schron piechoty A-3. Opisany odcinek szlaku czarnego od skrzyżowania ul. Polnej z Grudziadzką do pl. Gen. Skalskiego ma około 9 km długości. Autorami „Szlaku Fortecznego” są Henryk Miłoszewski i Marian Rochniński, a jego twórcą był w 2000 roku Oddział Miejski PTTK w Toruniu. Cały szlak posiada 44 km długości.

Uwaga!!! W siedzibie Oddziału Miejskiego można zakupić wszystkie foldery o poszczególnych fortyfikacjach Twierdzy Toruń (2 złote za sztukę), w których zostały opisane wszystkie fortyfikacje pierścienia wewnętrznego i zewnętrznego. Na stronie www.pttk.torun.pl znajdują się również ich opisy, razem ze zdjęciami.

Henryk Miłoszewski

Szlak Forteczny został w 2019 roku w całości odnowiony przez Zespół znakarzy szlaków PTTK. „Zadanie zrealizowano dzięki wsparciu Gminy Miasta Toruń”.